

**И. Арабаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик университетинин жана
Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илиминин
доктору (кандидаты) илимий даражасын изденип алуу боюнча Д.
13.15.522 - диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын
13.00.01-жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы
адистиги боюнча педагогика илиминин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн берилген Шамканова Гульмира
Джылкычиевнанын «Мектепке чейинки балдардын кеп маданиятын
дene тарбия көнүгүүлөрү менен өстүрүүнүн педагогикалык шарттары (3-
5 жаштын мисалында)» аттуу диссертациясынын эксперттик**

КОРУТУНДУСУ

**I. Диссертациянын мазмунунун адистикке дал келиши жана
диссертациялык кеңеште коргоого укуктуулугу.**

**Шамканова Гульмира Джылкычиевнанын «Мектепке чейинки
балдардын кеп маданиятын дene тарбия көнүгүүлөрү менен өстүрүүнүн
педагогикалык шарттары (3-5 жаштын мисалында)»** - деген темадагы
кандидаттык диссертациясынын мазмуну негизинен диссертациялык
кеңештин профилине туура келет. Диссертациялык иште 13.00.01 - жалпы
педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин
паспортунун илимий талаптарына туура келген, жооп берген жана мектепке
чейинки балдардын (3-5 жаштагы) кеп маданиятын дene тарбия көнүгүүлөрү
менен өстүрүүнүн педагогикалык шарттарын тапдоого, иштеп чыгууга
байланыштуу изилдөө жүргүзүлгөн.

Изилдөөнүн максаты катары - мектепке чейинки куракта кепти
өнүктүрүүнүн каражаты катары дene тарбия көнүтуүлөрүн пайдалануунун
педагогикалык шарттарын аныктоо жана теориялык-практикалык жактан
негиздөө алынган.

Изилдөөнүн объектиси катары - мектепке чейинки билим берүү
мекемелеринде 3-5 жаштагы балдардын дene тарбия жана кепти өнүктүрүү
процесси кабыл алынган.

Изилдөөнүн предмети катары - ыргакты, дene тарбия көнүгүүлөрүн жана тыбыштык кеп маданиятын комплекстүү өнүктүрүү белгиленген.

Диссертациянын максатын чечүү үчүн төмөндөгүдөй милдеттер коюлган:

1. Мектепке чейинки балдардын кеп маданиятын дene тарбия көнүгүүлөрү менен өнүктүрүүнүн теориялык жана дидактикалык негиздерин изилдөө.
2. 3-5 жаштагы балдардын кеп маданиятын дene тарбия көнүгүүлөрү аркылуу өнүктүрүүнүн моделин, методдорун жана педагогикалык шарттарын аныктоо.
3. Сунушталган моделдин, педагогикалык шарттардын жана методдордун натыйжалуулугун педагогикалык эксперимент аркылуу текшерүү жана методикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

II. Диссертациялык теманын актуалдуулугу. Диссидент дene тарбиянын, жалпы педагогиканын, психо физиологогиянын жана филология илиминин теориялык, илимий методикалык жана илимий практикалык көйгөйлөрүн жана маселелерин камтыган илимий адабияттарды окуп талдан чыгуу менен учурдагы жыл сайын сүйлөөсү кечендереп жаткан балдардын санынын өсүүсүн азайтуу, алардын сөз байлыгынын жетишээрлик деңгээлге жетпей жаткандыгынан мимика, жест аркылуу гана оюон билдирип жатышын илимий психофизиологиялык изилдөөлөрдүн жыйынтыгынын негизинде жоюу, чечүү үчүн жана дene тарбиялык көнүгүүлөрдүн, өзгөчө кол манжаларынын кыймыл-аракеттерин, оюндарын колдонуу менен балдардын кеп маданиятын калыптандыруу жолдорун иштеп чыгуу максатында өзүнүн диссертациялык изилдөөсүнүн актуалдуулугун туура аныктай алган.

III. Диссертациянын илимий натыйжалары

Диссертациялык иште төмөндөгүдөй жаңы илимий жыйынтыктар жана коргоого коюлуучу негизги илимий жоболор теориялык жана эксперименталдык изилдөөлөрдүн негизинде алынып берилген:

- 1 - натыйжа. Мектеп жашына чейинки балдардын кеп маданиятын дene

тарбия көнүгүүлөрү менен калыптандыруунун жана өнүктүрүүнүн теориялык жана дидактикалык негиздерин педагогикалык, психологиялык, филологиялык, нейрофизиологиялык жана психофизиологиялык изилдөөлөрдүн алкагында аныкталган жыйынтыктар, эксперименталдык жол менен негизделген илимий- методикалык жана илимий практикалык корутундулар жана сунуштар түзөт.

2 - натыйжа. Мектеп жашына чейинки балдарды тарбиялоо процессинде кол манжаларынын катышуусундагы дene тарбиялык көнүгүүлөрдү колдонуу, ыргакты, майда кыймылды жана мануалдык координациялангандыкты өнүктүрүү, алардын тыбыштык маданиятын калыптандыруу процессии интенсивдештируүгө алып келет.

3 - натыйжа. Мектепке чейинки (3-5 жаштагы) балдардын кеп маданиятын ыргактык жана жалпы дene тарбиялык көнүгүүлөрдүн жардамы менен өнүктүрүү максаттуу, мазмундуу-технологиялык, процессуалдык-таасирдүү, натыйжалуу, бири-бири менен тыгыз байланышкан методдордон турган өнүктүрүү моделин колдонуу дene тарбиялык дагы жана кепти өнүктүрүү маселелерин биргеликте чечүүнү максат кылыш койгон педагогдордун жана ата-энелердин бир багыттуу иш-аракеттерин жөнгө салат.

4 - натыйжа. 3-5 жаштагы балдардын тыбыштык кеп маданиятын өнүктүрүү үчүн жалпы дene тарбия көнүгүүлөрүн, манжа, кыймылдуу жана дидактикалык оюндарды тарбия берүү процессинин алкагында жалпы тарбия берүү каражаттары менен бирдикте комплекстүү колдонуу жогорку натыйжалуу болот.

IV. Изилдөөнүн жыйынтыктарынын (илимий жоболордун), корутундуларынын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүк даражасы

Мектепке чейинки (3-5 жаштагы) балдардын кеп маданиятын дene тарбия көнүгүүлөрү аркылуу өстүрүүнүн педагогикалык жолдорун жана шарттарын иштеп чыгуу максатында аткарылган теориялык жана практикалык изилдөөлөрдүн негизинде бир катар жаңы жыйынтыктар жана корутундулар алынган. Алардын негизгилери катары төмөнкү илимий

жаңылыктарды белгилесек болот:

- мектепке чейинки балдардын күймыл-аракетиин, ыргагынын өнүгүүсү менен тыбыштык кеп маданиятынын калыптанышынын ортосундагы өз ара байланыштын ачылгандыгы;
- 3 жаштан 5 жашка чейинки онтогенездик бир бөлүктө балдардын тыбыштык кеп маданиятынын калыптанышынын, акыл-эстик өөрчүсүнүн жана колдун майдын күймыларынын өнүтүшүнүн мыйзам ченемдүүлүктөрүнүн такталгандыгы;
- Мектепке чейинки балдардын тыбыштык кеп маданиятынын калыптануу процессинде кол манжаларынын координациясын өнүктүрүү үчүн жалпы өстүрүүчү, музикалык ыргактык жана бий көнүгүүлөрүн колдонуу мүмкүнчүлүктөрүнүн такталгандыгы;
- Мектепке чейинки мекемелердин педагогикалык кадрларын жана тарбия жаатындагы адистерди даярдоо процессинде, мектепке чейинки балдардын ыргагын, сенсордук күймыл (мотордук) жөндөмдүүлүктөрүн жана тыбшштык кеп маданиятын байланыштуу өнүктүрүүгө багытталган натыйжалуу комплекстүү методиканын иштелип чыккандыгыдыгы жана су ну штал ган дыгы.

Диссертациялык иште алынган илимий жыйынтыктар жана жоболор негизинен теориялык дагы жана практикалык дагы баалуулуктарга ээ болуп эсептелет. Өзгөчө изилдөөлөрдүн негизинде түзүлгөн мектепке чейинки курактагы баланын кеп маданиятын өстүрүүнүн моделинин иштелип чыгышы жана анын мектепке чейинки балдар мекемелериндеги тарбия берүү процессине киргизилиши.

V. Изденүүчүнүн диссертациясында формулировкаланган тыянактарынын жана корутундуларынын ар бир жыйынтыгынын жаңылык даражасы

1 - натыйжа. Алынган натыйжаны салыштырмалуу жаңы деп баалоого болот, анткений кыргыз дене тарбия системасында мындай багыттагы илимий

изилдөө иштери мурда аткарылган эмес. Ал эми башка мамлекеттерде бол со ушул учурда кызыктуу жана актуалдуу илимий проблема катары иштелүүде. Белгиленген илимий жыйынтык дагы-дагы практикалык жана теориялык жактан терендетип изилдөөнү, тактоону талап кыла турган диалектикалык жыйынтык болуп эсептелет.

2 - натыйжа. Алынган натыйжаны жаңы деп белгилөөгө негиз бар. Анткени мектеп жашына чейинки балдарды тарбиялоо процессинде кол манжаларынын катышуусундагы дene тарбиялык көнүгүүлөрдү колдонуу, ыргакты, майда кыймылды жана мануалдык координациялангандыкты өнүктүрүү 3-5 жаштагы балдардын тыбыштык маданиятын калыптандыруу процесии интенсивдештири далилденген.

3 - натыйжа. Алынган натыйжаны жаңы деп белгилесе болот. 3-5 жаштагы балдардын кеп маданиятын дene тарбиялык көнүгүүлөрдүн, ыргактык жана манжа оюндарын колдонуунун ыкмалары, каражаттары жана өнүктүрүүнүн модели бүгүнкү күнгө чейин иштелип чыга элек дene тарбиялык көйгөй болуп эсептелет.

4 - натыйжа. Көрсөтүлгөн натыйжаны жаңы деп қабыл алсак болот. Анткени 3-5 жаштагы балдардын тыбыштык кеп маданиятын өнүктүрүү үчүн жалпы дene тарбия көнүтүүлөрүн, манжа, кыймылдуу жана дидактикалык оюндарды жалпы тарбия берүү процессинин алкагында башка дагы (музыкалык, көркөмдүк, эс алуу, ритикалык ж.б.) тарбия берүү каражаттары менен бирдикте комплекстүү колдонуу жогорку натыйжалуу болот.

VI. Алынган натыйжалардын ички биримдигин жана тийешелүү актуалдуу проблеманы, теориялык жана прикладдык милдетти чечүүгө багытталгандыгын баалоо.

Шамканова Гульмира Джылкычиевнанын “Мектепке чейинки балдардын кеп маданиятын дene тарбия көнүгүүлөрү аркылуу өстүрүүнүн педагогикалык шарттары (3-5 жаштын мисалында)” аттуу диссертациясын жалпы педагогикага, билим берүүгө жана дene тарбиянын теориясы менен методикасына байланыштуу илимий көйгөйлөрдү психо-

нейрофизиологиялық илимий жыйынтыктардын негизинде изилдеп чыгууга багытталған илимий әмгек деп кароого болот. Изилдөөнүн негизги бөлүктөрүнүн мазмуну бири-бири менен логикалық тыгыз байланышта болуп, изилдөөнүн максатына жана милдеттерин илимий негизде чечүүгө багытталып берилген. Жалпысынан диссертациялық иште көтөрүлгөн масел ел ер дин изилдениши, чечилиши жана жыйынтыктардын алынуусу педагогика илимин жана дene тарбиянын теориясын, практикасын, методикасын жаңы илимий жаңылыктар менен толуктаган баапуу әмгек катары караса болот. Бирок, биздин оюбузча алынган илимий жыйынтыктар, жоболор жана корутундулар дагы бир ирээт талдалып жана стилистикалык жактан такталып, илимий тилде жазылып берилүүнү талап кылат.

VII. Алынган жыйынтыктын практикалык баалуулугу.

Г. Дж. Шамканованын кандидаттык диссертациясынын практикалык баалуулугу, анын илимий жыйынтыктырынын, жоболорунун, практикалык кеңештеринин илимий-теориялық жана илимий - практикалык изилдөөлөрдүн негизинде жүргүзүлгөндүгүндө жана педагогикалык эксперименттин натыйжасында аныкталып берилгендигинде. Ошондой эле мектепке чейинки курактагы балдардын кеп маданиятын интенсивдүү түрдө өстүрүүнүн моделинин, практикалык жолдорунун, педагогикалык шарттарынын иштелип чыгарылышында жана мектепке чейинки тарбия берүүчү жайлардын, мекемелердин тарбия берүү процессине киргизилишинде болуп эсептелет.

VIII. Диссертациянын негизги жоболорун, жыйынтыктарын жана корутундуларын жарыялоону тастыктоо

Диссертациялық изилдөөлөрдүн жыйынтыктары, илимий жоболору жана корутундулары автордун 12 илимий макалаларында, докладдарында жана методикалык-практикалык әмгектеринде орун алыш, республикалык жана чет элдик конференциялардын матерналдарында жарыяланган.

IX. Авторефераттын диссертациянын мазмуну менен дал келиши

Изденүүчү Г. Дж. Шамканованын диссертациясынын авторефераты диссертациянын мазмунуна дал келет жана негизинен илимий иштин

бөлүктөрүнүн ички баалулуктарын кыска белгиде чагылдырып берет. Белгилей кетүүчү нерсе: авторефератта, изилдөөчүнүн өзүнүн эксперименталдык материалдарынын үстүртөн берилип калганы, дene тарбиялык көнүгүүлөрдүн конкреттүү аталыштарынын, колдонуунун шарттарынын, көлөмүнүн, багыттарынын жана манжа оюндарынын мазмундарынын ачылбай кал ган дыгы; ыр саптарына басым жасалып берилгендиgi. Авторефератта диссертациялык иштин корутундусу жана практикалык жыйынтыктары берилбей калган.

X. Диссертациянын айрым кемчиликтерин ондоп-түздөө боюнча сунуштар

1. Диссертациянын негизги түшүнүктөрү жана бөлүкчөлөрүнүн мазмуну, сүйлөмдөрдүн түзүлүшү кайрадан көздөн өткөрүп окуп чыгууну жана илимий тилде тактап жазууну талап кылат. Айрым сүйлөмдөр өтө эле татаалдашып түзүлүп, негизги ойду так, ачык жана түшүнүктүү, жеткиликтүү бербей калган (М: Киришүү, изилдөөнүн максаты, милдеттери, илимий жаңылыгы, 12, 17, 41, 51, 52.55,141 ж.б. беттердеги сүйлөмдөр).
2. Диссертациянын кол жазмасында бир канча орфографиялык жана стилистикалык кемчиликтерге жол берилип калган.
3. Диссертациянын корутундулары изилдөөнүн милдеттерине карата кайрадан тактап чыгууну жана конкреттештируүнү, илимий тилде түзүп чыгууну талап кылат.

Изденүүчү Г. Дж. Шамкановынын «**Мектепке чейинки балдардын кеп маданиятын дene тарбия көнүгүүлөрү аркылуу өстүрүүнүн педагогикалык шарттары (3-5 жаштын мисалында)**» деген диссертациялык ишинин кол жазмасын жана авторефератын талдап чыгып, бул илимий иштин **13.00.01 - жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы** адистигинин паспортуун шарттарынын алкагында жана талаптарына ылайыктуу откарылгандыгын белгилеп, негизинен жыйынтыкталып бүтүп калган илимий эмгек катары кабыл алып,

диссертациялык ипгги Кыргыз Билим берүү академиясынын жана И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин алдындағы Д.13.15.522 диссертациялык кеңешине алдын ала коргоого (апробацияга) сунуштаса болот деп эсептейм.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү
п.и.к., профессор

КЕНСЕ

К. Ч. Джанузаков